

О САВРЕМЕНИМ НАЦИОНАЛИЗМИМА У ЦРНОЈ ГОРИ*

Прије петнаест година у групи постдипломаца и доктораната из разних земаља слушао сам циклус предавања на Сорбони (Париз I) о развоју европских држава после другог свјетског рата. На ред је дошло и предавање о Југославији. Као југословенски грађанин и стипендиста француске владе са интересовањем са очекивао предавања о Југославији. На почетку предавања о Југославији професор је, поред осталог казао и ово:

„Југославија је вишенационална држава у којој постоје нације: српска, словеначка, хрватска, црногорска, македонска, као и националне мањине: Италијани, Њемци, Словаци, Мађари, Румуни, Бугари, Турци, Грци и Шиптари. Ријетко је која земља у свијету тако добро ријешила национално питање као што је ријешено у Југославији. Нације и националне мањине су равноправне у сваком погледу. Тако нешто неће наћи ни у једној држави у свијету”.

Послије овог предавања имао сам више разговора са већином слушалаца који су били из европских, афричких, азијских и америчких земаља међу којима их је било и из сусједних — пограничних држава са Југославијом. Сви су се интересовали на који начин је решавано и ријешено национално питање у Југославији. Ја сам им то објашњавао на основу онога што сам знао. Нажалост у семинару није било литературе о томе питању ни на српскохрватском ни на француском језику. Да бих се позвао на неки приступачни докуменат као историчар, јер се историја не заснива на изолованом мишљењу и часној ријечи већ на аргументима, морао сам поред осталог да потражим и Програм СКЈ у коме се каже да је национално питање у Југославији ријешено. Истина, у истом Програму се предвиђају и могућности

* Скраћено излагање на проширеној сједници Председништва Централног комитета СК Црне Горе одржаној у Титограду 26. фебруара 1988.

појава национализама што се на жалост ево и обистинило. Ово сам навео као примјер како један научник свјетског угледа као што је био професор А. Снајдерек интерпретира науку и стварност о Југославији на једном од најпознатијих свјетских универзитета каква је Сорбона.

На почетку излагања неких мојих виђења савремених национализама у Црној Гори поставио бих питање. Када је стварност истина тј. да је у Југославији ријешено национално питање зашто Југославију и Црну Гору разједају и раздиру разни национализми и сепаратизми? Да је национално питање код нас ријешено одговорила је политика Комунистичке партије Југославије, односно СКЈ. Одговорила је и наука. Одговорили су и народи и националне мањине, јер ниједан народ нити национална мањина не стоје иза национализама ни у Југославији ни у Црној Гори, не бар у њиховој огромној већини.

Одговор на присуство савремених национализама и сепаратизма мора се тражити у савременим политичко-економским приликама у Југославији. Дакле, национализам и сепаратизми су све оно што се не базира на историјским изворима, резултатима науке и што је против свих југословенских народа и националних мањина и јединства Југославије као државе. Крајње је вријеме да се са њима одлучно и безкомпромисно обрачунају све прогресивне друштвене и политичке снаге на челу са Савезом комуниста Југославије.

Моје није да дајем политичке оцјене већ да укажем само на неке облике дјеловања национализама у историографији, боље казати његово присуство у народу у писаном облику.

Ја ћу као историчар изнијети нека моја виђења присуства савремених национализама у Црној Гори. Говорићу речником историчара, што значи отворено и јасно. Онако како се говори на научним скуповима гдје се суочавају аргументи а не празна мишљења која су лишена историјских извора и научних анализа.

Прије свега потребно је поћи од чињенице да су у црногорској историографији и историографији о Црној Гори у послеријатном периоду, на марксистичким принципима, ријешена нека основна и кључна питања из историје Црне Горе као што су: Стварање црногорске државе, привредни, аграрни, просвјетни, културни, ослободилачки политички и други друштвени токови који су се у прошлости збивали у Црној Гори, као и међународни положај Црне Горе до краја њене независности. Преко ових и других научних остварења која је признала југословенска и свјетска историографија не може се прелазити на основу ненаучних и наопаких и унапријед донесених закључака лишених и најосновнијих историјских података и научних анализа. Нико не може негирати постигнуте резултате у историјској науци, односно изучавању прошлости Црне Горе каквих појава имамо од

стране разних самозваних „стручњака” и „методолога”, којима је историјска наука, и не само историјска све до скоро била споредно занимање.

Дакле, прошлост и савременост нас је увјерила и још више увјерава да у историјској науци и у политици Савеза комуниста Југославије — његовом Програму немају мјеста ни један национализам ма у којој се средини јављали и ма како се они проглашавали. Историјска је истина да су сви национализми бивали привремени и кратког вијека и на крају су увијек били поражавани. Али су исто тако историјске истине да су национализми раскрсавали, притаивали се, тињали, неки су се међусобно повезивали, разбуктавали се и јачали у одређеним временским периодима у зависности од погодности политичко-економских прилика у срединама у којима су се развијали и дјеловали. Подсјетимо се на национализме не само у Југославији у међуратном периоду већ и на национализме у појединим европским државама који су и довели до најкрвавијег рата у историји људског друштва какав је био други свјетски рат. Увјерен сам да би и сјутра када би се дала могућност свим национализмима и сепаратизмима били они у Југославији или у другим земљама поново дошли до изражаја националистички и сепаратистички крвави ножеви слични оним ножевима који су сијевали у љуцким тијелима на југословенском простору у току другог свјетског рата.

Ништа нељуцкије нема него мрзјети други народ и другу вјероисповијест. Национализам — је злочин према сваком народу, прогресу и човјечанству уопште. Ниједан народ на свијету није добровољно стајао иза национализма. Ако је и стајао стајао је уз терор и то кратко вријеме уз сопствени пораз и личну катастрофу. Објашњавати ове констатације било би и сувише дуго говорити. Узмимо само догађаје у Европи и у Југославији од завршетка првога до завршетка другог свјетског рата.

Историјска је реалност да је Црна Гора држава и то Социјалистичка Република у саставу Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Исто тако је реалност да постоји црногорска нација. Доказивати или негирати ове реалности су најобичније бесмислице.

Нико нема право ни појединци ни групе па ни народ да завађа народе и да међу њима ствара злу крв. Увјерен сам да Савез комуниста Југославије неће дозволити, и поред савремених сложених околности у којима дјелује, да се завађају народи и националне мањине када за то не постоје никакви ама баш никакви национални разлози у Југославији. Сви национализми отворено иду на свађу и вријеђање другог народа и националне мањине и раздор међу народима и националним мањинама у Југославији. То хоће сви национализми и националности и у Југославији и у Црној Гори.

Прошлост нас је научила да су национализми и сепаратизми непријатељи свих народа и националних мањина у Југославији и Југославије као државе. Ниједан национализам нема право да носи име народа по мишљењу националиста да потиче из тог народа и да га представља, јер народ није за националистичку идеологију нити је био, нити јесте, нити ће икада бити. Увјерен сам да националистичка и сепаратистичка авет са помраченим уом неће помрачити људски разум ни код иједног народа и националне мањине не само у Југославији већ ни у Европи ни у свијету. Ниједан народ нити национална мањина у огромном броју не стоје иза националистичких и сепаратистичких групација ни у Црној Гори ни у Југославији. Дозволити вршљање у народу а посебно међу омладином ма којој националистичкој групи био би злочин према народу и његовом прогресу.

Историјска наука у Црној Гори и у Југославији па и у свијету полази од реалних чињеница да је у Југославији ријешено национално питање на најбољи могући начин на етапи савременог друштвеног развика.

За историјску науку, и не само историјску нема дилеме да је Југославија створена 1918. године вјековном тежњом и борбом свих југословенских народа. Исто тако да је стварање Југославије 1918. године до тада највећи догађај у историји свих југословенских народа. Тај датум (1. децембар 1918) ушао је у Савезни календар значајних догађаја, годишњица и личности из југословенске прошлости. Друго је питање како је који народ нашао мјесто у међуратној Југославији. Али су чињенице да су га сви народи и националне мањине нашли у послератној и савременој Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији. Ни у наци ни у политици не треба мијешати те појмове.

Југословенска историографија је оцијенила да никакав Версај, никаква Коминтерна нијесу створили Југославију. Као што сам и напоменуо њу су кроз вјековну тежњу и борбу створили југословенски народи и њихови представници.

Подсјетимо се да Комунистичка партија Југославије, на срећу свих југословенских народа и националних мањина, није 1941. године признала комадање Југославије од стране разних окупатора који су у Југославији нашли подршку код југословенских националиста и сепаратиста и дијела југословенске буржоазије, већ је повела све југословенске народе и националне мањине у ослободилачку и револуционарну борбу за ослобођење земље од окупатора, друштвени преображај и равноправни положај свих народа и националних мањина у Југославији. То је остварено 1945. године уз до тада незапамћени херојизам и цијену милионских жртава свих југословенских народа и националних мањина. Подсјетимо се и на то да нам слободу и националну равноправност нико није на тањиру донио, већ сам народ

предвођен Комунистичком партијом Југославије уз највећу и најдражу цијену — милионске људске жртве свих узраста и полова. По мом дубоком увјерењу Савез комуниста Југославије и остали друштвени фактори неће дозволити да нам ма који национализам и у Црној Гори и у Југославији шири раздор и мржњу међу народима и народностима у Југославији под плаштом „научних” открића „методолошких теоретисања” и „заштите” неког народа и националне мањине од другог. Такве глупости се објављују и у неким публикацијама научних установа. Ни наука ни политика нијесу почеле са појединцима у новије вријеме већ много раније. Празно причање и незнање и у науци и у политици не воде напретку.

Ја ћу изнијети нека конкретна питања везана за националистичке појаве у Црној Гори онако како их ја видим. Моје се сазнање заснива на основу онога што сам прочитао или чуо на научним скуповима. Ја сам то пратио и пратим као грађанин а уз то и као историчар који сам највише изучавао и изучавам историју револуционарног покрета и КПЈ у међуратном периоду, рату, државно-правну историју Црне Горе у XVIII и XIX вијеку и међународне односе. Изучавао сам и источну и западну историографију о Црној Гори и о Југославији у прошлости и садашњости.

Националистичке појаве у Црној Гори се могу пратити од шездесетих година па на овамо. На њих је указивао Савез комуниста Црне Горе. И не само то, већ је такве појаве у одређеним ситуацијама и осуђивао. Након тих реаговања националисти су се притајивали, сплашњавали, сачекивали да отупи оштрица Савеза комуниста Црне Горе да би се у одређеном периоду поново активизирали, настављајући и продубљујући своју ранију дјелатност уз нове садржаје и методе рада.

У Црној Гори данас постоји неколико националиста и сепаратиста који сваки на свој начин дјелује. Неки су међусобно и повезани. Сви су против народа и националних мањина, које које наводно представљају, а сви су заједно против братства и јединства југословенских народа и националних мањина и Југославије као државе у цјелини.

Послије ових неколико напомена на основу онога што сам прочитао или чуо на научним скуповима, а оно је записано, указују на савремене национализме у Црној Гори. Ово ми неће бити тешко, јер су они мање или више и познати посебно у историографији. Увјерен сам да је за све национализме неадекватан назив да се зову по имену народа коме припадају јер као што сам и казао иза њих не стоји ни један народ нити национална мањина у Југославији не бар у огромној већини, већ само групице које су гласно говорљиве и усмено и писмено преко штампе, периодике и посебних издања. Зато ћу условно употребљавати име

народа коме припадају јер немам адекватног термина да их именујем оним именом које им припада. Можда ћу то моћи неком другом приликом. Ја их нећу набрајати по снази или опасности, јер су сви малобројни, лишени народа, и појединачно и сви заједно опасни за сваку средину и Црну Гору као Републику и Југославију као Федерацију.

Када је у питању Црна Гора у набрајању национализама поћи ћу с десна на лијево до средине што није уобичајено али је дозвољено.

Ево једног национализма за кога се каже да је хрватски. То је национализам који иде за тим, што се тиче Црне Горе, да дио Црногорског приморја од Херцег-Новог до Будве припада некој имагинарној Хрватској. На челу тог национализма стоје појединци и националистичке групе које би се сјутра прогласиле, само када би имале од тога неке користи, да припадају ма ком народу, исто као што се проглашавају да представљају хрватски народ. На срећу и хрватског народа и свих наших народа они не представљају хрватски народ, јер хрватски народ уз њих не стоји. Ова група националиста омаловажава борбу народа слободног дијела Црне Горе у прошлости и његово уједињење са народом у Боки Которској још 1813. године. Они покушавају да занемаре културне, политичке и историјске везе Црне Горе и Боке Которске у прошлости па чак и улазак Боке Которске у састав Народне Републике Црне Горе. Зна се како се звала и зове Бока или Бока Которска, а не никако данас да се назива Јужна Далмација. У науци је познато, посебно у географији, која се територија подразумијева под појмом Далмација. Овај национализам у Црној Гори дјелује и на другим пољима дјелатности која су веома карактеристична, а сва се сливају у једно националистичко језгро. О томе нећу говорити овом приликом. Нека о томе говоре други.

Албански-шиптарски национализам и сепаратизам иде за тим да присваја и цијепа црногорску и југословенску територију, дио црногорског приморја са Улцињем и Баром, као и дио континенталног простора Црне Горе. Ишло се и иде за тим да се каже да Бар и Улцињ нијесу ослобођени 1878. године већ освојени. Зна се од кога су ослобођени Бар и Улцињ. Исто тако се зна да нијесу освојени од арбанашког народа већ су ослобођени испод турске власти.

Рађени су најобичнији памфлети под фирмом магистратура и доктората да би се доказало оно што се у историјској науци не може доказати да је то албански простор. Са таквим „научним” тезама ишло се на научне скупове у земљи као и на међународне научне скупове и у земљи и у иностранству па и на манифестацијама југословенског карактера што је и познато. Са таквим апсурдним тезама ишло се и на састанке радних тимова за Ис-

торију СКЈ. Познато је шта се радило са промјеном презимена, народног стваралаштва, неким литерарним радовима и друго. Исто тако је познато што се хтјело и са увођењем националних кључева и у стваралаштву и у науци! О томе се писало и у Побједи. О осталим видовима албанско-шиптарског сепаратизма нећу овом приликом говорити. Навео сам само нека питања као историчар која су заснована само на ономе што је о томе објављено код нас, односно како се о неким питањима писало, а много се више о томе говорило и комбиновало. Напомињући само то да је познато откуда долази тај албански сепаратизам у Црну Гору. Чињеница је да иза албанског сепаратизма у Црној Гори не стоји албански народ већ групице несрећника који ничега заједничког немају са огромном већином албанског живља у Црној Гори. Појединци и групице албанских сепаратиста не могу прекинути заједништво и судбинску повезаност у прошлости и садашњости црногорског и шиптарског народа у Црној Гори.

У Црној Гори је присутан и муслимански национализам који се испољава пореде осталог и преко изједначавања вјерског и националног из страха од наводног српског и црногорског хегемонизма, тежња за стварање „етнички чистих” животних простора, ширења идеја панисламизма и друго. У историографији су покушаји овог национализма да се изучавају посебно муслиманске партизанске јединице у току ослободилачког рата и социјалистичке револуције у Црној Гори па чак и покушаји, мимо за то позваних институција, организовања научних скупова о појединим истакнутим револуционарима и борцима из редова муслиманског народа. Такве покушаје историјска наука је одбацила. И не само наука већ и стварност.

За национализам који негира да постоји црногорска нација, црногорска индивидуалност и ма шта специфично црногорско каже се да је великосрпски национализам. Чињеница је да и иза и овог национализма не стоји српски народ ни у Србији ни ван ње, нити црногорски народ, већ појединци и групице и у Црној Гори и ван ње. Црна Гора није створена 1945. године како се то истиче. Њу нијесу створили појединци нити пак политичке партије већ историја, народ и захтјев времена, односно историјска реалност. Нико нема право, а најмање појединци и групице, да негирају оно што је реалност да је Црна Гора и држава и да постоји црногорска нација.

Чињеница је и то да је црногорски народ у заједничку југословенску државу створену 1918. године унио своју државу и све оно што карактерише једну државу, одрекао се своје династије не што није био монархистички одређен већ из реалности оновремености и будућности и без свог аутономног положаја у новоствореној држави. Тај исти народ који је све то уложио у југословенску заједничку државу 1918. године и који је у ме-

ђуратном периоду у њој био неравноправан стао је уз Комунистичку партију Југославије да се бори за интегритет југословенске државе, онакве каква је и створена 1918. године. Сјетимо се само прогласа црногорских комуниста 1939. године, када је запријетила опасност по независност Југославије, када су се обраћали црногорском народу да поведе борбу за независност Југославије јер Црна Гора може бити слободна само у слободној, демократској и независној Југославији. У томе поред осталог и јесте величина огромне већине црногорског народа што никада није стављао у први план свој лични интерес испред интереса осталих југословенских народа и Југославије као државе у целини.

И на крају неколико мојих запажања о црногорском национализму и сепаратизму који је црногорски али не и црногорског народа. Чињеница је да и иза овог национализма и сепаратизма не стоји црногорски народ већ појединци и групице. Ова врста сепаратизма у Црној Гори веома је бучна и напада, а посебно последњих неколико година. Што се тиче историјске науке црногорски сепаратисти хоће да докажу оно што се не може доказати у историјској науци као: да црногорски народ нема заједништва нити везе са српским народом, да Дукља и Зета нијесу српске средњовјековне државе, да је постојала непрекидно хиљадугодишња црногорска држава, да постоји црногорски језик, да је Црна Гора окупирана 1918. године и друго. Ови и други њихови захтјеви су срачунати да се докаже аутохтоно поријекло Црногораца и њихова хиљадугодишња државност. Оваква тврђења историјска наука није доказала ни у Црној Гори ни у Југославији ни у свијету нити их може доказати.

Када је у питању изучавање прошлости Црне Горе треба имати у виду да су њену прошлост изучавали и изучавају не само црногорски већ и југословенски па и многи историчари из европских земаља. Историјска наука не може занемарити научне резултате о прошлости Црне Горе југословенских и европских историчара и не само историчара.

Није историја нити историјска наука оно што појединци мисле о неком питању из историје Црне Горе већ првенствено оно што је прихваћено у историјској науци и код нас и у свијету. Резултати историјске науке се морају поштовати. Разумије се да се они продубљују, употпуњују и долази до нових сазнања на основу историјских извора, а не на основу најобичнијих фалцификаата. Кома је потребно насиље над историјом? Никома, а најмање нама.

Увјерен сам када би се извршила свестрана научна анализа међусобних односа и веза између југословенских народа у прошлости да би било, неупоредиво много више онога што нас је спајало и спаја него онога што нас раздваја. Ово ни у ком слу-

чају не умањује значај нити углед ниједног народа данас у Југославији. Напротив југословенске народе само истина зближава, а она је велика и реална. У реалностима немају мјеста национализми.

Није мања вриједност украјинског и бјелоруског народа од руског када се каже да су се бјелоруска и украјинска нација током историјских процеса развиле из руског народа.

Треба имати у виду и балканску реалност у прошлости да су се народи, вјероисповијести и културе на Балкану мијешале. Нема чистоте у култури ни код једног балканског народа што не умањује културу ниједног народа.

Познато је да свака друштвена формација даје и потврђује нове стварности и реалности. У томе није изузетак ни социјалистички систем. Напротив као најпрогресивнији друштвени систем и он потврђује реалности међу њима и постојање нација. Социјалистички систем је у Европи од побједе октобарске револуције до данас (1917—1988) потврдио и постојање нација као што су: бјелоруска, украјинска, црногорска, македонска, и словачка. Ово ни у ком случају не значи, да су оне и створене када су признате већ раније. Постојање ових нација одредила је друштвена реалност која их је признала прво у својим земљама па касније и у свијету.

Када су у питању национализми у Црној Гори чињеница је да су неки међусобно повезани у свим видовима дјелатности. Исто тако је чињеница да су понекад притајени а понекад гласни и говорљиви и да не бирају средства и методе у свом дјеловању. На разне начине и преко својих пунктова протурају преко штампе у народ ненаучне текстове. Они се служе и таквим недозвољеним методама као што су: да наводно и за тога текста стоји тај руководиоцац или руководство, да је то политички став и слично. То су својеврсне подвале и појединцима и руководством. Познато је да се научне расправе воде у научним часописима на основу снаге аргумената и од људи који су за то квалификовани не само у историјској науци већ уопште у друштвеним наукама иза којих стоје у науци угледне редакције и уредници а не преко штампе и ревијалне штампе без имало научних критеријума, без рецензија и одговорних редакција. Наука не признаје самозване научнике и такозване методологе чије се научне анализе заснивају на најобичнијим наклапањима. Нико нема право да неистине шири у народу преко штампе и то на рачун народног новца.

Увјерен сам да нико нема право да завађа наше народе и националне мањине и да међу њима шири мржњу, пакост, смутњу и злоћу. Такође сам увјерен да нема опасније пропаганде него када се фалификована историја употреби под плаштом науке против другог народа и државе у цјелини. То је једна од карактеристика свих националиста да се служе недозвољеним мето-

дама у своме раду. Питам се ком је друштву таква наука потребна? Никоме и никаквом а најмање нашем социјалистичком самоуправном друштву.

Нас прошлост учи и обавезују пале милионске жртве за ослобођење, стварање Југославије, очување њеног интегритета и борба за њен друштвени преображај у коме се у крви ковало братство и јединство свих југословенских народа и националних мањина да ниједна југословенска генерација никада и никоме не дозволи да нам ма ко нарушава југословенско јединство. Сви национализми су против југословенских народа и националних мањина, Црне Горе и интегритета југословенске државе — Социјалистичке Федеративне Републике Југославије.

Јован Р. Бојовић